

Pelgrimsteken van de drie koningen

Het jaar 1164 is voor de geschiedenis van Keulen van groot belang. Keizer Barbarossa dwong de steeds machtiger wordende Noorditaliaanse stad Milaan op de knieën. Aartsbisshop Rainald van Dassel, die zich in het gevolg van de keizer bevond, keerde op 23 juli van dat jaar uit Milaan terug met een grote reliekenschat als oorlogsbuit. Hij had de stoffelijke resten van de drie koningen weten te verwerven van de keizer, wiens kanselier hij tot 1159 geweest was. Met de komst van het keizerlijk geschenk kwam de Keulse hoofdkerk, gewijd aan de apostel Petrus, in het bezit van zeer belangrijke relieken. Voor een kerk waren relieken in die dagen van groot belang. Allereerst brachten zij de hemel dichterbij de aarde en stelden zij het neil present. De gelovigen wisten zich door middel van relieken der heiligen verzekerd van een directe intermediair tussen hen en God. Daarnaast waren relieken van eminent belang voor de economie van een stad en van een kerkgebouw, want zij trokken pelgrims aan. Pelgrims waren goed voor de

inkomsten: het middeleeuwse pelgrimswezen leek in veel opzichten op het toerisme van onze dagen. Ten slotte hadden deze relieken een grote politieke waarde: de drie koningen golden als het voorbeeld voor iedere vorst.

Op 29 december 1165 toog Rainald van Dassel samen met keizer Barbarossa naar Aken om er het gebeente van Karel de Grote te verheffen en Karel zo met verlof van de paus heilig te verklaren. Aldus bezat Van Dassel binnen de grenzen van zijn aartsbisdom de belangrijkste symbolen van het christelijk keizer- en koningschap. Keulen stootte zich op in de vaart der volkeren.

De drie koningen die in Bethlehem het goddelijk kind hadden vereerd met hun goud, wierook en mirre, waren na hun bezoek weer huiswaarts gekeerd. Dat 'naar huis' betekent volgens de legende: naar het verre oosten. Daar trof hen ruim drieëndertig jaar later de apostel Thomas, toen hij na het Pinksterfeest uitvoering gaf aan het gebod van Christus: Gaat en onderwijst alle

*Pelgrimsteken van de drie koningen.
Keulen, 15de eeuw, lood-tin, 7,7x6,7
cm. RMCC m 432.*

volkeren. Thomas doopte de drie, die de zaligmaker ooit met eigen ogen hadden mogen aanschouwen. Alle drie werden ze bisschop. Pas op hoge leeftijd stierven zij. Keizerin Helena, de moeder van keizer Constantijn, vond hun relieken en bracht die over naar Constantinopel. Vandaar kwamen ze in de zesde eeuw naar Milaan. Nadat Rainald van Dassel de gebeenten naar Keulen had meegenomen, begon deze stad zich met het epitheton 'heilig' te sieren.

In de toch niet kleine collectie middeleeuwse pelgrimstekens van het Catharijneconvent ontbrak - mirabile dictu - nog steeds een pelgrimsteken van de drie koningen uit Keulen. In het afgelopen najaar kon het museum een exemplaar kopen bij Dick Meyer Antiquiteiten te Amsterdam. Het zal weldra een plaats krijgen in de pelgrimstekens-vitrine in de zuidelijke kloostergang.

Het teken, dat is vervaardigd in een lood-tinlegering, dateert uit de vroege 15de eeuw. Het is een van de vele typen drie-konigtekens die tot op heden bekend zijn. Het is gegoten en in ajour uitgevoerd. Maria is gezeten op een troon en heeft haar goddelijk kind op haar knie staan. Zij toont hem aan de drie koningen. De oudste, meestal Melchior genoemd, knielt en biedt zijn geschenk aan; de tweede, Balthasar, wijst uitdrukkelijk met een buitenproportionele wijsvinger naar de ster van Bethlehem die boven Maria's hoofd staat, terwijl hij in de andere hand zijn geschenk draagt. Caspar, de derde koning,

draagt de bokaal met mirre. Het tafereel is gesitueerd in een gotisch bouwwerk dat met torentjes bekroond is. In de middelste spitsboog bevindt zich een voorstelling van het gelaat van de volwassen Christus, de 'vera eikoon'. Twee van de vier metalen lusjes aan de zijkant, die dienden om het pelgrimsteken op een kledingstuk te kunnen naaien, zijn nog aanwezig. Over de pelgrim die het insigne mee naar huis bracht, weten we niets. Maar ongetwijfeld dichtte de bezitter het teken een beschermende werking toe. Misschien heeft het gefunctioneerd als een zg. huiszegen. Tot op de dag van vandaag stellen inwoners van het Rijnland aan het begin van het nieuwe jaar hun woning en hun stallen onder hemelse bescherming. Dat gebeurt met een formule van cijfers en letters, die met een krijtje op de deuren wordt geschreven. Ook kan men achterin de kerken gratis een reep stevig papier krijgen waarop de cijferletter-combinatie gedrukt staat. Voor dit jaar luidt de formule $19 C + M + B 95$, wat betekent: '1995 Christus Mansionem Benedicat' (Moge Christus deze woning in 1995 zegenen). Maar het volksgeloof vulde de letters $C B M$ anders in, namelijk: Caspar, Melchior en Balthasar: 'Mogen de drie koningen deze woning zegenen'. Misschien is het nieuw verworven pelgrimsteken wel een vroege voorganger van het huidige gebruik.

C.H. Staal

Catharijnebrief

vereniging **VRIENDEN**
van het **CATHARIJNECONVENT**

AANGEKOCHT DOOR DE VERENIGING
VRIENDEN VAN HET CATHARIJNECONVENT

*Hoofd van Johannes de Doper. Rijnland (Noord-Frankrijk of Zuid-Nederland),
ca. 1430, albast, 14x10x8,5 cm. StCC b 17. Zie pagina 6*